

УДК 37.02

Анатолій Павленко, доктор педагогічних наук, академік АНВО України, професор кафедри соціальної роботи комунального вищого навчального закладу “Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія” Запорізької обласної ради

РОЗВИТОК ОСВІТНИХ ОСОБИСТІСНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ УЧНІВ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: КОМПЕТЕНТНОСТІ І ПАРАДИГМИ

У статті розглянута проблема визначення і розвитку особистісних освітніх результатів учнів сучасної початкової школи на основі компетентнісного підходу. Встановлено зв'язок між ключовими компетенціями і провідними ідеями основних освітніх парадигм сучасності.

Ключові слова: особистісний освітній результат, початкова школа, розвиток, освітня парадигма, компетентнісний підхід.

Лит. 12.

Анатолій Павленко, доктор педагогических наук, академик АНВО Украины, профессор кафедры социальной работы коммунального высшего учебного учреждения “Хортицкая национальная учебно-реабилитационная академия” Запорожского областного совета

РОЗВИТТЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНИХ ЛИЧНОСТНИХ РЕЗУЛЬТАТОВ УЧАЩИХСЯ СОВРЕМЕННОЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ: КОМПЕТЕНТНОСТИ И ПАРАДИГМЫ

В статье рассматривается проблема определения и развития личностных образовательных результатов учащихся современной начальной школы на основе компетентностного подхода. Установлена связь между ключевыми компетенциями и ведущими идеями основных образовательных парадигм современности.

Ключевые слова: личностный образовательный результат, начальная школа, развитие, образовательная парадигма, компетентностный подход.

Anatoliy Pavlenko, Doctor of Sciences (Pedagogy), Academic of the Academy of Higher Education of Ukraine, Professor of the Social Work of the Communal Higher Educational Institution Department “Hortytysya National Education and Rehabilitation Academy” Zaporizhzhya Regional Council

THE DEVELOPMENT OF PERSONAL EDUCATIONAL OUTCOMES OF PUPILS OF THE MODERN PRIMARY SCHOOL: THE COMPETENCIES AND PARADIGMS

The article deals with the problem of the definition and development of personal educational outcomes of pupils of primary school on the basis of the competence approach. The author defines the relationships between the key competences and the leading ideas of the basic educational paradigms.

Keywords: the personal educational outcomes, a primary school, the development, an educational paradigm, a competence approach.

Постановка проблеми. Українська освіта переживає епоху динамічних докорінних змін парадигмального рівня, коли функції освіти і школи як соціального інституту значно поновлюються в умовах ринку. Сучасні освітні проблеми мають глобальний характер і також властиві європейській спільноті, українському суспільству. Глобальна освітня криза кінця ХХ – початку ХХІ століття обумовлена новими викликами у соціокультурному розвитку людської цивілізації і впливає на зміни у визначеннях ключових педагогічних понять у їх поліаспектності і багатогранності.

У чинному законі України “Про освіту” (стаття 6) визначено основні принципи освіти, які за

нашою оцінкою, мають парадигмальний рівень: гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями.

Розглядаючи теоретичні основи сучасної української педагогіки [2], Омелян Вишневецький виходить з положення, що потреба глибокої перебудови освіти стає об'єктивною необхідністю, що диктується процесами трансформації нашого суспільства – відходом від тоталітаризму і входженням у стан громадського устрою, де освіта покликана найперше усвідомити нове соціальне замовлення. О.В.Овчарук вважає компетентності ключем оновлення змісту шкільної освіти [6].

Школа, розпочинаючи з початкової ланки, повинна взяти на себе функцію адаптації до зміни методологічних засад освітньої діяльності, домінуючої педагогічної парадигми з метою підготовки молоді до глобальних змін у світі, що має ознаки нестабільності та невизначеності.

Як свідчить академік О.Я.Савченко на основі порівняльного аналізу розвитку початкової освіти за рубежом, з початку ХХІ століття у відповідь на виклики сучасності в Європі домінує і вдосконалюється компетентнісна модель освітніх стандартів початкової школи [9, 415].

У сучасній Концепції нової української школи, що пройшла обговорення і ухвалена рішенням колегії МОН 27/10/2016 [4], визначено, що нові шкільні освітні стандарти будуть ґрунтуватися на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти протягом життя, але не обмежуватимуться ними. Зазначені рекомендації мають концептуальний рівень для спільної освітньої політики країн ЄС (концепція навчання протягом життя) з 2006 року [1].

Разом з тим, *проблема* аналізу розвитку освітніх особистісних результатів (компетентностей) учнів сучасної початкової школи через обґрунтування взаємозв'язку загальнотеоретичних парадигмальних підходів і технологічної за сутністю освітньої компетентісної моделі ще потребує подальшого вирішення.

Мета статті. Розгляд методологічних засад початкової освіти парадигмального рівня для ключових освітніх компетенцій учнів початкової школи у процесі розвитку їх особистісних освітніх результатів.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Дослідження парадигмальних освітніх підходів і їх провідних ідей у сучасних вітчизняних і іноземних філософських та психолого-педагогічних джерелах розглянуті і визнаються актуальними у працях вчених В.П. Андрущенка, Л.В. Айзікової, І.Д. Бега, Є.В.Бондаревської, Дж. Брунера, І.А. Зязюна, В.В.Краєвського, В.Г. Кременя, Т.Куна, О. Отич, В.В.Світличної, А.І. Павленка, С.І.Подмазіна, Т.О.Чистіліної, К.В.Яресько та інших.

Виклад основного матеріалу. В *українській енциклопедії освіти* поняття освіти розглядається через цілий комплекс дефініцій, зокрема – як результат, тобто рівень загальної культури і освіченості підростаючого покоління, засвоєння того духовного й матеріального потенціалу, який був накопичений людською цивілізацією в процесі еволюційного розвитку і який націлений на подальший соціальний прогрес (С.У. Гончаренко) [3, 615].

Освіта розглядається сучасною науково-

педагогічною думкою у вимірі *якісно нових характеристик*, і не тільки як цінність, процес або певна система навчальних і освітніх закладів, але і особистісний освітній результат учня. *Якісно новою інтегрованою характеристикою* особистісного освітнього результату з 90-х років ХХ століття визнається компетентність, що цілеспрямовує учасників педагогічного процесу на результативну, практико-орієнтовану складову (Н.М.Бібік, І.О.Зимня, О.В.Овчарук, О.Я.Савченко та ін.).

У дидактиці початкової освіти *компетентнісна освіта* розглядається як особистісно-діяльнісна, результативна освіта, що зміщує акцент на здатність особи до практичних дій у певному контексті. А *компетентність* – як інтегрована здатність особистості, що охоплює знання, уміння, навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці [4, 137]. *Компетентність* стає особистісною рисою учня у процесі засвоєння, оволодіння компетенцією.

Разом з тим, компетентність не охоплює всю множину особистісних освітніх результатів. До таких результатів, внаслідок динамічних цивілізаційних змін у ХХІ столітті, ще відносять грамотність і освіченість, які умовно можуть бути ієрархічними “сходінками” до компетентності (Б.С. Гершунський, О.Я. Савченко та ін.).

Таким чином, узагальнена послідовність у розвитку особистісних освітніх результатів учня в школі (початкова школа; основна школа; старша школа) може бути представлена, на наш погляд, як *розвивальна* за сутністю умовна ієрархічна освітня драбина за загальною схемою: “*грамотність* → *освіченість* → *загальнонавчальна (загальноосвітня) компетентність* → *профільна компетентність*”.

Згідно прийнятої Рекомендації 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) “Про основні компетенції для навчання протягом усього життя”, що декларує сприяння розвитку якісного, орієнтованого на майбутнє, навчання та професійної підготовки [5], державам-членам ЄС запропоновано розробити систему основних компетенцій, як частину їх стратегій навчання протягом усього життя, включаючи стратегії досягнення загальної грамотності та використати “Основні компетенції для навчання протягом усього життя – Європейські еталонні рамки”, як довідковий апарат з ціллю забезпечення в першу чергу *початкової освіти, яка пропонує молодим людям засоби розвитку основних компетенцій (курсив наш. – авт.)* до рівня, який необхідний у дорослому житті, та який сформує основу для подальшого навчання та роботи.

РОЗВИТОК ОСВІТНИХ ОСОБИСТІСНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ УЧНІВ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: КОМПЕТЕНТНОСТІ ПАРАДИГМИ

Зважаючи на об'єктивні труднощі уточнення перекладу та інтерпретації оригінального понятійного апарату з урахуванням контексту, швидше за все, згадані основні компетенції мають ознаки рамкового документу, різновиду рамкової угоди, що визначає найважливіші положення змісту та результативності навчання і має характер попередньої домовленості для подальшого розвитку і розробки.

Як наголошується у документі, у реалізації основних цілей еталонних рамок у навчанні протягом всього життя особливу роль відіграє саме початкова освіта, яка створить умови для забезпечення подальшого неперервного розвитку особистісних освітніх результатів (компетентностей). “Основними цілями еталонних рамок є: встановлення та визначення основних компетенцій, необхідних для особистісної реалізації, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування для суспільства, що будується на знаннях; <...> *забезпечення молоді початковою освітою, отримавши яку, вони розвинуть основні компетенції (курсів наш – авт.)*, які є достатніми для дорослого життя, і яка формує основу для подальшого навчання та роботи, а також забезпеченні дорослих можливість розвивати та вдосконалювати основні компетенції протягом усього життя” [5, 5].

Еталонні рамки в цьому документі визначають вісім основних компетенцій: 1) Спілкування рідною мовою; 2) Спілкування іноземними мовами; 3) Знання математики та загальні знання у сфері науки і техніки; 4) Навички роботи з цифровими носіями; 5) Навчання заради здобуття знань; 6) Соціальні та громадянські навички; 7) Ініціативність та практичність; 8) Обізнаність та самовираження у сфері культури.

В Україні європейський перелік основних компетенцій входить до компетенцій (компетентностей) в Концепції нової української школи з 10 складових (ключові компетентності для життя) [4]: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; основні компетентності у природничих науках і технологіях; соціальна та громадянська компетентності; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; математична компетентність; ініціативність і підприємливість; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя.

Враховуючи визначену нами динаміку досягнення особистісних результатів, що передують рівню компетентності, для початкової

школи перелік основних компетенцій включатиме уряді випадків їх дещо нижчі щаблі: математична грамотність, освіченість та самовираження у сфері культури, комп'ютерна грамотність, екологічна грамотність, грамотність читання (PISA) та ін.

Відмінністю останнього переліку для національної української школи є трансформація компетенції за №3 у дві окремі, а також доповнення переліку заключною компетенцією: екологічна грамотність і здорове життя.

Співставлення і детальний аналіз основних (ключових) компетенцій початкової освіти в межах концепції безперервної освіти для країн ЄС і в Україні вказує на можливість встановлення їх взаємозв'язку із головними положеннями основних парадигмальних підходів в сучасній освіті, розглянутих в джерелах [8], [10], [12] та ін.

Знання, навички та відношення, що є наскрізними у змісті практично всіх основних компетенцій пов'язані із знанневою парадигмою, а до основних компетенцій за №3 і №4, швидше за все, має відношення науково-технократична парадигма.

Зокрема, гуманістична парадигма, як методологічна основа гуманістичної педагогіки, у фокусі уваги ставить цілісну особистість учня, що прагне до самоактуалізації і самореалізації (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). С.У. Гончаренко, виокремлюючи актуальний в Україні загальноосвітній принцип гуманізації освіти, розглядає гуманізацію освіти як переорієнтацію на особистість, що прагне максимально реалізувати свої можливості (самоактуалізування), як інноваційний процес і результат пріоритетного розвитку загальної культури і самоствердження особистості, формування особистісної зрілості учнів [3, 157].

Але саме визначення основних (ключових) компетенцій і підкреслює їх необхідність “...для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування” [5, 6]. А зміст ключової компетенції №7 “Ініціативність та практичність (підприємливість)” передбачає *реалізацію* “...вміння особи втілювати в життя ідеї, планувати та організовувати проекти для досягнення цілей”.

Емоційно-ціннісне ставлення, відношення учня входить до змісту всіх ключових компетенцій (аксіологічна спрямованість культурологічної парадигми), а компетенція за №8, поєднуючи ідеї гуманістичної і культурологічної парадигм, безпосередньо включає в себе “обізнаність та самовираження у сфері культури” [5, 12 – 13].

**РОЗВИТОК ОСВІТНІХ ОСОБИСТІСНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ УЧНІВ
СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: КОМПЕТЕНТНОСТІ ПАРАДИГМИ**

Сьогодні в педагогіці дістає визнання той незаперечний факт, що культурологічна парадигма в освіті є новою "...як модель культуровідповідної постановки і культуровідповідного розв'язання освітніх проблем у річизі гуманістичної традиції" [7, 236].

Враховуючи, що серед основних функцій культури є аксіологічна (ціннісна), гуманістична, людинотворча (соціалізація особистості), перетворююча, комунікативна (діалог культур), оволодіння соціальним досвідом, інформаційна [11], культурологічна освітня парадигма має безпосередній взаємозв'язок з визначеними вище компетенціями і загальним визначенням освітньої компетентності особистості в цілому.

Висновки. Європейська концепція безперервної освіти (навчання протягом усього життя, 2006 рік) охоплює і виходить з визначення ролі і місця основних компетенцій, в першу чергу, початкової школи. Еталонна рамка основних (ключових компетенцій) для країн ЄС охоплює початкову школу і створює умови для розвитку ключових компетенцій для інших ланок неперервної освіти (базова школа, профільна школа, ПТНЗ, ВНЗ і т.д.).

Компетентність не є виключно єдиним освітнім інтегральним особистісним результатом школяра. Ключова (основна) компетенція, як правило, містить в собі і ґрунтується на оволодінні і послідовному розвитку інших освітніх особистісних результатів – грамотності і освіченості, що досягаються вже в початковій школі. Не можна бути одночасно компетентним і не грамотним.

Окремо взяті ключові компетенції, або їх групи, як і загальні визначальні характеристики компетентнісного підходу в еталонній рамці, допускають інтерпретацію у вигляді провідних ознак, положень певних освітніх парадигм. Сам перелік основних (ключових) компетенцій має ознаки системи. Основні (ключові) освітні компетенції пов'язані з ідеями і положеннями знаннєвої, науково-технократичної, гуманістичної і культурологічної парадигм, та входять до контурів інтегральної освітньої парадигми [8].

Подальше дослідження зв'язків між, багато в чому феноменологічно встановленими протягом тривалого часу основними компетенціями, і освітніми парадигмами дозволить уточнити і визначити як структуру сучасної інтегральної освітньої парадигми, зокрема, для початкової школи, так і змістове наповнення і взаємозв'язки компетенцій.

1. Айзікова Л.В. Концепція навчання протягом життя в міжнародних документах і дослідженнях / Л.В. Айзікова // Наукові праці Чорноморського

державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер.: Педагогіка. – 2012. – Т. 199, Вип. 187. – С. 62 – 64.

2. Омелян Вишневський. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / Омелян Іванович Вишневський. – Видання третє, доопрацьоване: доповнене. – К.: "Знання". – 2008. – 568 с.

3. Гончаренко С.У. Гуманізація освіти / Семен Устимович Гончаренко //Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С.156–158.

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Концепція нової української школи. Документ пройшов громадські обговорення і ухвалені рішенням колегії МОН 27/10/2016. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: Режим URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch_2016/konczepczya.html– Назва з екрана.

5. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя"

Європейський Союз; Рекомендації, Міжнародний документ від 18.12.2006 № 2006/962/ЄС. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975. – Назва з екрана.

6. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти /О.В.Овчарук // Журнал "Директор школи. Україна". – Видавництво "Плеяди". – № 3 – 4. – 2005. – С. 4 – 33.

7. Отич О.М. Культурологічна педагогічна парадигма як методологічна основа сучасної освіти / Олена Отич // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. – К., 2010. – Вип. 5. – С. 232 – 242.

8. Павленко А.И. Контуры интегральной образовательной парадигмы: от проектирования личностных образовательных результатов к технологиям их развития / А.И. Павленко //Личность в едином образовательном пространстве: организация, содержание и технологии освоения: коллективная монография. – Запорожье: ООО "ЛИПС" ЛТД, 2011. – С. 279 – 292.

9. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підруч. для вищ. навч. закл. – К.: Грамота, 2013. – 504 с.

10. Світлична В.В. Освітній простір в умовах глобалізації: парадигмальний плюралізм і перспективи інтеграції / В.В. Світлична, Т.О. Чистіліна // Гуманітарний часопис. – 2013. – №2. – С. 83 – 92.

11. Українська та зарубіжна культура: Навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисципліни / [Р.М. Вечірко, О.М. Семашко, В.В. Олєфіренко, Д.Ю. Кобринський, Т.С. Пітякова] – К.: Київ. нац. екон. ун-т. – 2003. – 367 с.

12. Ярьсько К.В. Розвиток освітніх парадигм у сучасній педагогічній науці / К.В. Ярьсько // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – Х., 2004. – Вип. 6. – С. 44 – 49.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2017